

Petőfi művészete.

Forr a világ. Az elmúlt idők, amelyekben fegyverek zaja és ágyúdörej zavarta az emberiség mindennapi életének csöndes menetét, csak előkészítői voltak a nagy tragédiának. Most, hogy békeesség szakadt Európára, most kezdődik az igazi szomorújáték, — a lelkek meghasonlásának, a kultura bujdosásának, az őszinteség szégyenkezésének siralmas korszaka. *Most* forr a világ s minden komoly lélek fut, menekül önmaga elől, mert hiában kereste önmagát, nem sikerült megtalálnia. Minden lélek menekül önmagától s menekülés közben, úgy látszik, hiában keresi a társ-lelkeket is, mert megtalálnia őket nem sikerül. A lélek önmagától, a lélek lélektől bizalmatlanul fordul el s az emberiség szent corpus mysticuma meggyalázottan, vergődve várja a feltámadást.

Hová menekülhetnénk a szomorúságos, fájdalmas, borús világból, ha nem abba a másik felsőbb világba, ama mundus intelligibilis-be, ahol az eszmék és eszmények örökkévaló fénye borít mindenre tündéri, bűbajos fátylat!? És hová menekülhetnénk mi testvértelen, gyászoló magyarok a mai napon, ha nem Petőfi lángeszének abba a felsőges világába, ahol a magyar lélek ezernyi kincse gyűjtve halomra és ahol egy isteni géniusz művészete mutatja meg nekünk a világnak, a világ tüneményeinek igazi, maradandó jelentését!? Hadd gyűjtsuk föl hát az emlékezés fáklyáját s e fáklyának gyöngye, de őszinte fénye mellett kíséreljük meg bele pillantani a magyar jövőendő nagy hodégoszának művészetébe.

Minden művészet élmények kialakítója és minden élményben egy-egy kialakult lélek tükröződik vissza. Az élmény a léleknek misztikus, alig sejthető mélységeiből fakad fel és hozza magával mindazokat a föl nem becsülhető értékeket, amelyeket számunkra a művészet tesz láthatókká. Élmény nélkül nincs művészet, csak eltanult vagy affektált mesterség van.

És a léleknek minél nagyobb mélységéből fakad az élmény, annál értékesebb lesz a műalkotás, amely ezt az élményt s ezen az élményen át a lelket kialakítani akarja. A nagy, a páratlanul álló művészek, az igazi teremtők egyedülvalóságát, sirlmas magányát éppen az magyarázza, hogy az ő lelkükben az élményeknek egész világa szunnyad s ők *ebben* a szunnyadó, de általuk akármely pillanatban felbreszthető világban érzik jól magukat. A művész az ihletettsége perceiben a lélek ősmélységeibe merül alá s az onnan felszínre került élményből alakít, teremt egy új és felsőbb világot. Ebben az új világban, a művészet csodás világában megdicsőül minden, amit a művész ihlete alkotott, kezdve a durva kővön, amelyben egy Afrodite minden gyönyörűséges szépsége, szerelemkeltő csábja rejtőzött, föl egészen a szinte étheri hangig, amelynek segítségével Beethoven az emberi élet szenvedéseit és nyomorát, reménységét és kétségbeesését, örömét és fájdalmát, szolgaságát és felszabadulását tüntette fel a maguk őseredeti lényegükben s megmutatta a léleknek a lelket, az életnek az életet, az embernek az embert.

A lélek új világokat alkotó élményeinek teremtője és kialakítója az a költő, akinek költészetében a költői művészet a maga lényegi tisztaságában ragyog felénk. Aki Petőfi Sándor poézisét megértette, a maga lelkében együttélve, a maga lelkének részévé tudta tenni, az megértette a költészet egész világát. Az ő élete költészete volt és költészete az ő élete, amely élet csak azért látszott teremtettnak, hogy rövid folyamán egy istenszülte géniusz a maga kincesházának minden drágaságát kiméletlen pazarlással szórja szét a hálátlan világnak. Petőfinak az Erosz által teherbejuttat lelke fájdalmak, szenvedések között ontja magából az értékektől duzzadó élmények egész seregét, hogy eme fájdalom- és szenvedésszületett élmények kialakításával teremtsen új, tiszta, szabad valóságot. Az élményeknek ez a szakadatlan teremtése nála nem szándékos és önkényes mívelet, hanem szent kényszerűség: mihelyt föllobban benne a költői öntudat vezérlő fénye, ő kénytelen lázasan, kiméletet, sem a mások, sem az önmaga kiméletét nem ismerve, kialakítani azt az ideális csírárt, amely lelkében preformáltan már ott szunnyadott, mielőtt Petőfi a maga zsenijének tudatára ébredt volna. Most ez az ideális csíra megéretten, ősi erőktől duzzadva érvényesülésre tör és Petőfi kénytelen önfentartásának érdekében is ezt a csírárt kialakítani. Petőfi az önfentartásnak, a legmagasabb értelemben vett létezésnek ösztöne által üzetik ki ebből a mi szürke, mindennapi és csöppet sem szép világunkból, hogy sub poena non existentiae keresse az ő mű-

vészetenek el nem muló, szépségekkel és gyönyörrel teljes világát. Petőfi a költészetnek daimoniakusa.

Ha valakinek sikerült kisebb vagy nagyobb fáradsággal összegyűjteni és pedáns rendbe szedni azokat a motívumokat, amelyek Petőfi verseiben felfedezhetők s kikutatta azokat a forrásokat is, amelyek Petőfi költészetét táplálták, ha valaki pontosan kinyomozta a költő életének minden apró adatát, — kétségtelenül szép dolgot végzett, de bizony-bizony csalódik, azt hívén, hogy ő már most megértette s mások előtt is érthetővé tette a Petőfi poézisét. Egy Petőfinél sokkal fontosabb az, hogy *alkotott*, mint az, hogy *élt*. Aki Petőfit meg akarja ismerni, annak el kell szánnia magát arra, hogy bátor energiával alászáll a Petőfi lelkének mélyére, ott együtt él a költő lelkével, ellesi annak minden mozdulását, elsajátítja élményeit s mindezek után belátja azt, hogy Petőfi lelkében az aestheticum nem egyéb, mint páratlan lényegkeresés, a szellem örök jelentésének kiabrázolója. Petőfi művészetének mindenesetre egyik legfontosabb lelki rügője és élmény-teremtésének formája az, hogy nála a tárgyból, a természetből, a jelenségekkel kifele törő, nekifeszülő, önmagát állító erő összerobban, egyesül, beléolvad a Petőfi lelkéből kilendülő, érvényesülni akaró, önmagát állító erővel, hogy *egy* formába ömölve juttassák kifejezésre a szellemnek ezt a lényegét, az aestheticumnak azt a végtelenségét, amely Petőfi lelkén át kereste a megnyilatkozást és alakot. Petőfi élményeit az jellemzi, hogy azokban a lélek és a természet, a belső és külső olvad szerves egységbe s lesz ezekben az élményekben a részeknek olyan Egysége és Egésze, amely kifejezésre jutván a Petőfi költeményeiben, ezeket teszi első sorban a maguk nemében páratlanakká és klasszikusakká.

Példa erre egyik költeményének néhány sora, a költő művészi fejlődésének legelejéről, az 1844-évből:

*Kedvemnek ha magjja volna:
Elretném a hó felett
S ha kikelné: rózsacrdő
Koszorúzná a telet.
S hogyha földobnám az égbe
Szívemet,
Melegítné a világot
Nap helyett.*

(Egri hangok.)

E versszakban, ime, oly szervesen vegyülnek el a külső világból fakadó jelentések a lélek belsejéből kiáramló és alakot, megjelenést kereső jelentésekkel, hogy előttiünk egyetlenegy

kép áll, amely a maga egységes keretében páratlan erővel, világossággal, plaszticitással ábrázolja ki a költő lelkének azt az örömteljes és jókedvű hangulatát, amely az egri kispapok körében lett úrrá fölötté. Ebből a pár verssorból Petőfi egész lelke hangzik felénk nem részletekbe és morzsákra tördelten, hanem mint egységes, tömör Egész.

A költő lelkének és természethangulatának egy élményben való organikus egyesülésére klasszikusabb példát alig lehetne találnunk a „Szeptember végén“ c. költeménynél, amelyben a haldokló természetnek látása indítja meg a költő lelkének teremtő funkcióját, hogy azután ez a funkció egy tökéletesen zárt, egységes, minden ízében kiváló műretek kialakulására vezessen. Itt a költő a saját lelkét érzi bele a természetbe és a természet hangulatát veszi észre a lelkében:

*Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt.
De látod amottan a téli világot?
Már hó takará el a bérci tetőt.
Még ifjú szívemben a lángsugaru nyár,
S még benne virít az egész kikelet.
De ime sötét hajam őszbe vegyül már.
A tél dere már megüté fejemet.*

A csupa ellentétekben mozgó, a feszültséget sorról-sorra fokozó vers végül egy lemondó akkordban hangzik ki: a költő elpihent fájdalommal a maga bizonyos hűségét állítja szembe felesége feltételezett hűtlenségével s örök szerelméről teszen könnyező vallomást.

A külső természetnek és a költő lelkének ebből az energikus egyberobbanásából, nekifeszüléséből születik meg a Petőfi élményeinek az a végtelen teltsége és állandóan szétrepesztéssel fenyegető ereje, amely egész művészetét páratlanná teszi a világirodalomban. Az élményeknek ez a teltsége és energiája jogosít fel annak megállapítására, hogy Petőfi lelke az aestheticumnak kicsurranó pleromája, amely a legnagyobb közvetlenséggel és ösztönösséggel alakul ki a Petőfi művészete által.

A Petőfi életrendeltetése az, hogy ezt a kicsurranó élményvilágot a poézis eszközeivel valósítsa meg. E megvalósításban az élmények páratlan közvetlenségén, teltségén, energiáján kívül rendelkezésére áll Petőfinak a teremtő fantáziának végtelen, semmiféle határt nem ismerő hatalma. Élménye többé-kevésbé van minden ember-fiának, de azért még sem lesz mindenik művész. Ahol hiányzik a fantázia teremtő és kialakító

ereje, ott a művészet nem születik meg. „Amit csak a sejtés lát az éjben“, azt a képzelőerő konkrét alakokba önti, hogy ez alakbaöntés által láthatóvá tegye a sejtésben uralkodó jelenést. Minél elemibb erővel lobog fél a fantázia égető lángja, annál pompásabb kifejezésre talál a teremtő lángész. Szükségtelen lenne itt példákat idéznünk, mert hiszen Petőfinek majdnem minden alkotásából szinte felénk viharzik képzeletének végtelen dinamikájú ereje. Ennek a fantáziának vad, duzzadó, bőrében nem férő életerejéből lépten-nyomon kilángol a teremtés, az alakítás isteni ösztöne. Kilángol, hogy megeméssze a valóság-nyújtotta anyagból mindazt, ami lényegtelen és kifejezésre juttassa azt, ami lényeges.

Maga Petőfi is jól ismeri képzeletének páratlan erejét, amely úrrá teszi őt a föld színén, a föld alatt, a felhők felett, a napon és csillagokon. Ez a fantázia mindenre képes: bűvárolja a szív mélyeit, énekel, mint a pacsirta, sasokkal kergetőzik, legyőzi azokat, de maga soha el nem fárad, felülemelkedik a fellegeken, az elsötétült napot egyetlen pillantással világra gyvilasztja, felrepül a legfelső csillagra.

*S ott, ahol már megszűnik
Az isten világa,
Új világot alkot
Mindenhatósága.*

(Képzetem.)

Ámde Petőfi fantáziája, ez a vad, szinte mithoszi erő, nem szertelenségekben leli gyönyörűségét, habár olykor-olykor hatalmának fitogtatása közben szertelenné is válik, nem kedveli a nyers, groteszk figurákat. Petőfit lelkének és érzékeinek egészsége megóvja attól, hogy hozzá méltatlan mezőkre csapja ki pegazusát; lángelméje pedig jól ismeri azokat a határokat, amelyekben belül képzelete szabadon csaponghat. „Alföld“ e. költeménye például teljesen a fantázia és nem a szemlélet születte. Úgy jelenik meg itt előttünk a magyar Alföld, mint *egy* pontba és *egy* pillantásba tömörített Egész, amely visszatükrözi ennek a végtelen kiterjedésnek minden alkotórészét, de egyszersmind *többet* is tükröz vissza s éppen ebben a *több*-ben kell keresnünk a versnek művészi értékét. A képzelőerőnek kimeríthetetlen, teremtő potenciája kifejezésre juttatja itt mindazt, ami az Alföldet Alfölddé teszi, de kifejezésre juttatja azt is, ami az Alföldet magyarrá teszi. Petőfi képzelete megjelkesíti azt, ami holt és a maga lelkét vetíti ki mindarra, amit teremt. Ez a megjelkesítő fantázia még a mély nyugalom

képét is tevékenység képe által fejez ki: a komponens „benne hallgat a sötétség”.

Petőfi művészetének hordozója a lelkében lelkével együtt kialakuló őseredeti aestheticum-csíra; forrása az energikus élmények bűja teltsége; eszköze a korlátlan és szabad képzelőerő, amely az aestheticum-csírából kifejlő élményeket érzéki, szemlélhető alakba öltözteti. Petőfi művészete egy új világot, minden ízében magyar világot teremt, amelynek egyetemes értékűsége éppen magyarságából fakad.

Petőfi biztos útmutató a művészet világa felé s biztos útmutató a magyar jövő felé.

Bartók György.

Visszhang egy beszédre.

*Kimondva már a szó: hazánk történetét
Más hangra kell cserélnünk.
Mi, bamba magyarok, eleddig nagy setét
Tudatlanságban éltünk:
Nagynak néztük, vakok, nagyok, mi a kicsinyt,
A feketét fehérnek,
Magyar vitézségnek a vásott durva csinyt,
Az árulást erénynek.*

*Pogánnyal a levet, dologtalan herék,
Örömmel összeszűrtük,
A német és cseh és vallon hadak derék
Munkáját nem becsültük,
Hogy hűn vigyázva ránk, feltörni kamaránk
Nem voltak soha restek,
És hogyha jött a harc, nagyszívű nyúl gyanánt
A széllel versenyezték.*

*Hálátlanság bizony, hogy a midőn imánk
Naponta ég felé száll,
Nincs benne bölcs Rudolf, a hithű Ferdinánd,
Lipót s a többi császár;
Hogy megváltó gyanánt Bástát nem tisztelők,
Se Caraffát, a hóhért,
S nem zengünk háladalt gyertyás oltár előtt
A vérpadért s bitóért.*